

2022 | Απρίλιος | Φάση 3 | Διαγωνίσματα Επανάληψης

ΑΡΧΑΙΑ

Β' Γενικού Λυκείου
Ανθρωπιστικών Σπουδών

Πέμπτη 28 Απριλίου 2022 | Διάρκεια Εξέτασης: 3 ώρες

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

ΘΕΜΑ Α

A1.

1. - Σωστό: *Ἐτι δ', ὧ βουλή, οὐδεις ἂν ἀποδείξει περι ἑμοῦ δύναιτο οὔτε δίκην αἰσχρὰν οὔτε γραφὴν οὔτε εἰσαγγελίαν γεγενημένην/καίτοι ἑτέρους ὀράτε πολλάκις εἰς τοιούτους ἀγῶνας καθεστηκότας.*
2. - Λάθος: *ὅτε τὴν συμμαχίαν ἐποιήσασθε πρὸς [τοὺς] Βοιωτοὺς καὶ εἰς Ἀλιάρτον ἔδει βοηθεῖν*
3. - Σωστό: *ὑπὸ Ὁρθοβούλου κατειλεγμένος ἱππεύειν/τῷ Ὁρθοβούλῳ ἐξαλείψαι με ἐκ τοῦ καταλόγου*
4. - Σωστό: *ἑτέρων ἀναβάντων ἐπὶ τοὺς ἵππους ἀδοκιμάστων παρὰ τὸν νόμον*
5. - Λάθος: *ἔφην τῷ Ὁρθοβούλῳ ἐξαλείψαι με ἐκ τοῦ καταλόγου, ἠγούμενος αἰσχρὸν εἶναι τοῦ πλήθους μέλλοντος κινδυνεύειν ἄδειαν ἑμαυτῷ παρασκευάσαντα στρατεύεσθαι.*

ΘΕΜΑ Β

B1. δίκη: Στην αρχαία Αθήνα ονομαζόταν η απλή ιδιωτική δίκη (άγών ίδιος). Ο πολίτης που κινούσε τη δίκη ως ενάγων, ο κατηγορός, επειδή θεωρούσε ότι αδικείται, έπρεπε να είναι ελεύθερος άντρας, ενήλικας με πλήρη πολιτικά δικαιώματα (επίτιμος).

γραφήν: Ήταν ο πιο συνηθισμένος τύπος δημόσιας δίκης. Ονομαζόταν έτσι η δίκη, γιατί αρχικά ήταν ο μοναδικός τύπος δίκης στον οποίο η μήνυση κανονικά υποβαλλόταν εγγράφως και το αδίκημα έθιγε το σύνολο της κοινωνίας (για παράδειγμα, η κατάχρηση δημόσιου χρήματος, η προδοσία, η λιποταξία). Εισηγητής της **γραφής** φαίνεται ότι ήταν ο Σόλων, που τη θέσπισε πρώτος στη νομοθεσία του. Η διαφορά ανάμεσα στη δίκη και στη γραφή έγκειται στο ότι η πρώτη αφορούσε ιδιωτικές υποθέσεις, ενώ η δεύτερη γινόταν για αδικήματα εις βάρος του συνόλου των πολιτών.

είσαγγελίαν: Πρόκειται για δημόσια κατηγορία ή καταγγελία ή μήνυση για δημόσια, επίσης, και σοβαρότατα αδικήματα, γιατί αφορούσαν, κυρίως, την ασφάλεια του κράτους. Τέτοια ήταν τα εξής: η λιποταξία και η εσχάτη προδοσία, η συνωμοσία και η απόπειρα κατάλυσης της δημοκρατίας, η εισήγηση για την πόλη επιζήμιου ψηφίσματος, η παράβαση των νόμων που προστάτευαν το σιτεμπόριο και τα λιμάνια, η πρόσβολή άρχοντα της πολιτείας, η εξαπάτηση του λαού με δημαγωγικές / ψευδείς υποσχέσεις. Ο μηνυτής κατέθετε την καταγγελία του στη Βουλή των πεντακοσίων, που μπορούσε να επιβάλει στον κατηγορούμενο πρόστιμο 500 δραχμών (= 5 μνες), αν αποδεικνυόταν ότι το αδίκημά του δεν ήταν ιδιαίτερα σοβαρό. Αν, όμως, το αδίκημα ήταν βαρύτατο, η βουλή παρέπεμπε την υπόθεση στην Εκκλησία του Δήμου ή στην Ηλιαία, που ήταν ανώτατα πολιτικά δικαστήρια. Η Εκκλησία του Δήμου έκρινε μόνον τις πολιτικές υποθέσεις. Κατά τον 4ο αιώνα η χρήση της εισαγγελίας γενικεύτηκε και για υποθέσεις μικρότερης σημασίας.

Ο Μαντίθεος, για να αποδείξει την αθωότητά του, επιμένει στην προβολή του ήθους του ως πολίτη, υποστηρίζοντας με κατηγορηματικό τρόπο ότι κανένας δεν τον έχει μηνύσει ως ένοχο, είτε για ιδιωτικό, είτε για σοβαρό δημόσιο αδίκημα, που έπληξε το κοινωνικό σύνολο και το δημόσιο συμφέρον (*"Έτι δ', ὧ βουλή, οὐδείς ἂν ἀποδείξαι περὶ ἐμοῦ δύναίτο οὔτε δίκην αἰσχρὰν οὔτε γραφήν οὔτε είσαγγελίαν γεγεννημένην"*). Αντίθετα, δηλώνει

ότι άλλοι (υπονοώντας και τους κατηγορούμενους του) έχουν εμπλακεί πολλές φορές σε κάθε είδους δικαστικούς αγώνες (**καίτοι έτερος όρατε πολλάκις εις τοιούτους αγώνας καθεστηκότας**). Συγκεκριμένα, δηλώνει ότι δεν έχει εμπλακεί δικαστικά ούτε σε **δίκη**, ούτε σε **γραφή ή εισαγγελία**.

Το ηθικό αυτό επιχείρημα είναι πολύ ισχυρό και χρησιμοποιείται από αρκετούς ρήτορες, όπως τον Λυσία, Υπερείδη, Δημοσθένη, Ισοκράτη. Επειδή οι Αθηναίοι ήσαν φιλόδοκοι (Ξενοφώντα Απομνημονεύματα 3.5.16 «πλείστας δίκας ἀλλήλοις δικάζονται»), επαινούσαν αυτόν που δεν πήγαινε στο δικαστήριο ούτε ως κατήγορος ούτε ως κατηγορούμενος.

Έτσι, ο απολογούμενος παρουσιάζεται ως υπόδειγμα σωστής συμπεριφοράς, ως αξιοσημείωτη εξαίρεση ανάμεσα σε πολλούς, ως πολίτης ενάρετος, κόσμιος, φιλήσυχος, καθόλου φιλόνομος και φιλόδοκος, φιλόνομος και φιλόπατρις, με κοινωνική και πολιτική συνείδηση. Το ήθος του αντιδιαστέλλεται, όχι μόνο με εκείνο των κατηγορών του, αλλά και με το ήθος πολλών άλλων Αθηναίων, γεγονός που κορυφώνει την αναφορά του στην κοινωνική και πολιτική ζωή και προδιαθέτει ευμενώς τους βουλευτές απέναντί του.

Το επιχείρημα αυτό, επειδή μπορεί να αποδειχθεί πολύ εύκολα, είναι πολύ ισχυρό. Πράγματι, ο ρήτορας διατυπώνει μια πρόκληση (**ούδεις αν αποδείξει περι έμου δύναιτο...**), που δεν μπορεί να είναι μόνο ισχυρισμός και, μάλιστα, άσχετος με την αλήθεια. Ο Μαντίθεος απευθύνεται σε συμπολίτες του, που γνώριζαν το ποτόν του. Γι' αυτό και ο λόγος του είναι πειστικός και αποτελεσματικός.

B2. Ο Μαντίθεος, για να αποδείξει την αγάπη του και την αφοσίωσή του προς την πατρίδα, αναφέρεται στην προσφορά του, αλλά και στην αγωνιστικότητα που επέδειξε στη μάχη στην Αλίαρτο. Η Αλίαρτος είναι πόλη της Βοιωτίας κοντά στην Κοπαΐδα. Στη μάχη που έγινε εκεί νίκησαν οι Αλιάρτιοι και οι Θηβαίοι τον Σπαρτιάτη Λύσανδρο που οδηγούσε τον στρατό των Φωκίων και του Ορχομενού. Ο Λύσανδρος σκοτώθηκε αφήνοντας 1.000 νεκρούς στο πεδίο της μάχης και οι νικητές έστησαν τρόπαιο (Ξενοφώντος *Ελληνικά* 3.5.17-19).

Ο Μαντίθεος, λοιπόν, υπενθυμίζει στους κριτές του τι έκανε τις παραμονές της μάχης στην Αλίαρτο (Ιούλιος 395 π.Χ.), όταν ο φύλαρχός του Ορθόβουλος τον κατέταξε στο ιππικό. Τότε οι ιππείς των Βοιωτών και των Αθηναίων ήταν σαφώς ευνοημένοι, συγκριτικά με τους οπλίτες, αφού δεν θα

κινδύνευαν ιδιαίτερα από το ιππικό των Λακεδαιμονίων, το οποίο δεν ήταν αξιόμαχο, αφού υστερούσε τόσο αριθμητικά, όσο και σε εμπειρία και ικανότητα, σε σύγκριση με αυτό των Αθηναίων και των Βοιωτών. Αντίθετα, οι πεζοί θα διέτρεχαν μεγαλύτερο κίνδυνο, επειδή θα αντιμετώπιζαν τη φάλαγγα των εχθρών. Εξάλλου, είναι γνωστή η ισχύς και η δυναμικότητα του πεζικού των Λακεδαιμονίων, το οποίο ήταν το ισχυρότερο εκείνης της εποχής. Επιπλέον, θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι ιππείς δεν μάχονταν στην πρώτη γραμμή, αλλά λειτουργούσαν ως κάλυψη στους οπλίτες.

Γι' αυτό κάποιοι Αθηναίοι οπλίτες εγκατέλειψαν από φόβο τη θέση τους και εντάχθηκαν στους ιππείς, αν και η πράξη τους αυτή ήταν παράνομη, αφού δεν είχαν υποστεί προηγουμένως τη σχετική δοκιμασία. Ωστόσο, αδιαφόρησαν για τις πολιτικές συνέπειες της λιποταξίας τους (ατιμία, δήμευση της περιουσίας τους), ενδιαφέρθηκαν μόνο για την επιβίωσή τους και έθεσαν σε ανώτερη μοίρα τα ίδια από τα κοινά.

Ωστόσο, για λόγους πατριωτισμού, ευθιξίας και αξιοπρέπειας ο Μαντίθεος, σε αντίθεση με τους λιγόψυχους συμπολίτες του, αρνήθηκε την ασφάλεια που του παρείχε η ιδιότητα του ιππέα, παρουσιάστηκε αυτοβούλως στον φύλαρχό του, τον Ορθόβουλο, λίγο πριν από την έξοδο των αθηναϊκών δυνάμεων και του ζήτησε να τον διαγράψει από τον κατάλογο των ιππέων και να τον μετατάξει ως εθελοντή στους οπλίτες (*ἐγὼ προσελθὼν ἔφην τῷ Ὀρθοβούλῳ ἐξαλείψαί με ἐκ τοῦ καταλόγου, ἡγούμενος αἰσχροῦν εἶναι τοῦ πλήθους μέλλοντος κινδυνεύειν ἄδειαν ἑμαυτῷ παρασκευάσαντα στρατεύεσθαι*).

Για τον Μαντίθεο ήταν ηθικά ανεπίτρεπτο (*ἡγούμενος αἰσχροῦν εἶναι*) οι περισσότεροι συμπολίτες του να διακινδυνεύσουν ως οπλίτες για χάρη της πατρίδας τους, ενώ αυτός να αγωνιστεί εκ του ασφαλούς ως ιππέας. Αυτή ακριβώς η πεποίθησή του ήταν το ηθικό κίνητρο της εκούσιας μετάταξής του, γεγονός που τον καταξιώνει στη συνείδηση των βουλευτών ως ευαίσθητο και φιλότιμο δημοκράτη. Και, για να αποδείξει την πρότασή του εκείνη, καλεί τον ίδιο τον φύλαρχο να καταθέσει τη μαρτυρία του.

Ο απολογούμενος παρουσιάζεται να διαφωνεί με την καθιερωμένη αντίληψη της εποχής του, ότι οι ιππείς πρέπει να κινδυνεύουν λιγότερο από τους πεζούς. Δεν ήθελε να πολεμήσει εκ του ασφαλούς, ενώ άλλοι συμπολίτες του θα διέτρεχαν πολύ σοβαρό κίνδυνο, αντιμετωπίζοντας το ισχυρότατο πεζικό των Λακεδαιμονίων. Είναι ριψοκίνδυνος και φιλόπατρις, έχει ήθος ηρωικό και διάθεση αυτοθυσίας, αφού ζητά να πολεμήσει εθελοντικά ως οπλίτης.

2022 | Απρίλιος | Φάση 3 | Διαγωνίσματα Επανάληψης

Εμφανίζεται φιλόνομος και νομοταγής, αφού υπέστη τη νόμιμη δοκιμασία ως ιππέας και σέβεται τη στρατιωτική ιεραρχία. Έχει επίγνωση του ηθικού του χρέους μπροστά στις κρίσιμες ώρες που αντιμετώπιζε η πόλη του και διακρίνεται από φιλότιμο, ευαισθησίες, ανθρωπισμό και υψηλή πολιτική συνείδηση.

Δεν είχαν, όμως, όλοι οι πολίτες την ίδια στάση απέναντι στις υποχρεώσεις τους προς την πατρίδα, καθώς υπήρχαν πολλοί που, χωρίς να περάσουν τη διαδικασία της δοκιμασίας, επιχειρούσαν να υπηρετήσουν παράνομα στο σώμα των ιππέων για λόγους ασφάλειας ή δειλίας. Μία τέτοια περίπτωση ήταν και αυτή του νεότερου Αλκιβιάδη, ο οποίος κατετάγη στο ιππικό *αδοκίμαστος* από δειλία.

Συγκεκριμένα, ο Λυσίας αναφέρει στο παράλληλο κείμενο ότι, ενώ ο Αλκιβιάδης κατατάχθηκε το 395/4 π.Χ. για να πολεμήσει ως οπλίτης στην Αλίαρτο της Βοιωτίας, λόγω της δειλίας του μεταπήδησε στο σώμα των ιππέων, χωρίς να πληροί τις νόμιμες προϋποθέσεις. Από το φόβο του προς τους εχθρούς παραβίασε κατάφωρα τους νόμους (*τόσο τους νόμους παρέβλεψε,*), δεν φοβήθηκε τους δικαστές και τις αυστηρές ποινές που θα του επιβάλλονταν (*ώστε ουδόλως έλαβε υπ' όψιν του τις συνέπειες της παραβάσεως των νόμων και τις δίκες, αλλά προτίμησε και τα πολιτικά του δικαιώματα να χάσει, και η περιουσία του να δημευθεί,*), (στέρξη των πολιτικών δικαιωμάτων, δήμευση της περιουσίας) και τόλμησε να ανέβει στον ίππο και να πολεμήσει, χωρίς να έχει υπηρετήσει ξανά σε αυτό το στρατιωτικό σώμα, αγνοώντας την ιππική τέχνη (*Ο Αλκιβιάδης τόλμησε να ανέλθει στον ίππο (να καταταχθεί στο ιππικό), ενώ δεν διέκειτο ευνοϊκώς προς τον λαό, ενώ δεν είχε πρότερον υπηρετήσει ως ιππέας, ενώ ούτε και τώρα γνωρίζει να ιππεύει,*) και χωρίς να περάσει από τη διαδικασία της δοκιμασίας (*ενώ δεν είχε εξετασθεί (από τους αρμόδιους άρχοντες),*) θεωρώντας ότι δεν θα τιμωρηθεί για την συμπεριφορά του αυτή (*σκεπτόμενος ότι δεν θα δυνηθεί η πόλη να τιμωρήσει τους αδικούντες.*).

Ο Αλκιβιάδης μπορεί να χαρακτηριστεί φαύλος άνθρωπος (*σε τέτοιο σημείο φαυλότητας έφθασε,*), που αδιαφορεί για την πατρίδα του και την τύχη της (*ενώ δεν διέκειτο ευνοϊκώς προς τον λαό,*). Δεν διστάζει να παραβιάσει τους νόμους για να εξασφαλίσει τη σωτηρία του και την ασφάλειά του. Θυσιάζει ακόμα και τα πολιτικά του δικαιώματα και την περιουσία του και υποτιμά το νομικό σύστημα της πόλης του θεωρώντας ότι δεν θα τιμωρηθεί για όλα τα αδικήματα που έχει διαπράξει. Είναι ένας δειλός άνθρωπος που έχει κυριευτεί από το φόβο του (*και τόσο τους εχθρούς φοβήθηκε,*) και λειτουργεί σπασμωδικά

2022 | Απρίλιος | Φάση 3 | Διαγωνίσματα Επανάληψης

με γνώμονα το προσωπικό του συμφέρον και τη σωτηρία του κι όχι το καλό της πόλης του. Κρίνεται άνανδρος και αναξιόπιστος.

B3. 1 - γ, 2 - α, 3 - δ, 4 - β, 5 - α.

B4. αδύναμος/η, κατάσταση, σκεπτικός/ή, όραση, διαφημίσεις.

ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

ΘΕΜΑ Γ

Γ1. Κανείς λοιπόν από σας ας μην αγνοεί αυτό, αλλά ας γνωρίζει καλά ο καθένας σας ότι, όταν μπαίνει στο δικαστήριο καταγγελία για πρόταση παράνομου ψηφίσματος, την ημέρα αυτή πρόκειται να δώσει την ψήφο του για την ελευθερία να εκφράζει τη γνώμη του. Αυτός, άλλωστε, είναι και ο λόγος που ο νομοθέτης έθεσε στην αρχή του όρκου των δικαστών «θα ψηφίσω σύμφωνα με τους νόμους», επειδή γνώριζε καλά ότι, όταν εφαρμόζονται οι νόμοι, διασφαλίζεται και η δημοκρατία.

Γ2. Ο ρήτορας Αισχύνης, στο απόσπασμα που δίνεται προς εξέταση, δηλώνει ότι «*αἰ τῶν παρανόμων γραφαί*», είναι ένας μόνο από τους θεσμούς του πολιτεύματος που παραμένει σε ισχύ και σχετίζεται με τη δυνατότητα να καταγγέλλει κανείς αυτούς που εισηγούνται παράνομα ψηφίσματα (*ἐν ὑπολείπεται μέρος τῆς πολιτείας*). Δηλώνει ξεκάθαρα και με σθένος ότι, αν επιτρέψουν την κατάργηση αυτού του θεσμού, θα εκχωρηθεί η πολιτική εξουσία σε μια μικρή ομάδα ανθρώπων (*Εἰ δὲ καὶ ταύτας καταλύσετε ἢ τοῖς καταλύουσιν ἐπιτρέψετε, προλέγω ὑμῖν ὅτι λήσετε κατὰ μικρὸν τῆς πολιτείας τισὶ παραχωρήσαντες*). Αυτό το στηρίζει παρουσιάζοντας τα είδη των πολιτευμάτων που υπάρχουν σε όλο τον κόσμο: η δικτατορία, η ολιγαρχία και η δημοκρατία (*Εὖ γὰρ ἴστε, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅτι τρεῖς εἰσὶ πολιτεῖαι παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις, τυραννὶς καὶ ὀλιγαρχία καὶ δημοκρατία*). Επισημαίνει ότι οι πόλεις που έχουν δικτατορικό και ολιγαρχικό καθεστώς

διοικούνται σύμφωνα με τις διαθέσεις των κυβερνώντων, ενώ οι δημοκρατικές πόλεις σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία (*διοικούνται δ' αἰ μὲν τυραννίδες καὶ ὀλιγαρχίαι τοῖς τρόποις τῶν ἐφεστηκότων, αἱ δὲ πόλεις αἱ δημοκρατούμεναι τοῖς νόμοις τοῖς κειμένοις.*). Επομένως, παρατηρεῖ ὅτι, ὅταν μπαίνει στο δικαστήριο καταγγελία για πρόταση παράνομου ψηφίσματος, την ίδια στιγμή γίνεται προσπάθεια υπεράσπισης της ελευθερίας έκφρασης της γνώμη (*ὅταν εἰσὶν εἰς δικαστήριον γραφὴν παρανόμων δικάσων, ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ μέλλει τὴν ψῆφον φέρειν περὶ τῆς ἑαυτοῦ παρρησίας.*). Αυτός, ἄλλωστε, εἶναι και ο λόγος που ο νομοθέτης ἔθεσε στην ἀρχὴ του ὄρκου των δικαστῶν «θα ψηφίσω σύμφωνα με τους νόμους», ἐπειδὴ γνώριζε καλά ὅτι, ὅταν εφαρμόζονται οἱ νόμοι, διασφαλίζεται και ἡ δημοκρατία (*Διόπερ καὶ ὁ νομοθέτης τοῦτο πρῶτον ἔταξεν ἐν τῷ τῶν δικαστῶν ὄρκῳ, «ψηφιοῦμαι κατὰ τοὺς νόμους,» ἐκεῖνό γε εὖ εἰδὼς ὅτι ὅταν διατηρηθῶσιν οἱ νόμοι τῇ πόλει, σῴζεται καὶ ἡ δημοκρατία.*).

- Γ3. α) i) ὧ ἄνδρες: τοῖς ἀνδράσι(ν), τυραννίς/τυραννίδες: ταῖς τυραννίσι(ν), αἱ πόλεις: ταῖς πόλεσι(ν)
ii) Μηδεῖς: μηδενί, ὑμῶν: σοί/σοι, τοῦτ': τούτῳ
- β) i) ὑπολαμβάνετε: ὑπελάβετε, ὑπολείπεται: ὑπελίπετο, τυγχάνω: ἔτυχον
ii) ἔταξεν: τάττειν, ψηφιοῦμαι: ψηφίζεσθαι.

Γ4.

α.

γιγνώσκων: εἶναι κατηγορηματικὴ μετοχὴ στο υποκείμενο **ἐγώ** (ἀπὸ το ρῆμα **τυγχάνω**).

ὑμῖν: εἶναι ἔμμεσο αντικείμενο στο ρῆμα **προλέγω**.

αἱ δημοκρατούμεναι: εἶναι επιθετικὴ μετοχὴ ως επιθετικός προσδιορισμός στο **πόλεις**.

δικάσων: εἶναι επιρρηματικὴ τελικὴ μετοχὴ, συνημμένη στο υποκείμενο του ρήματος **εἰσὶν**, ως επιρρηματικός προσδιορισμός του σκοπού στο ρῆμα **εἰσὶν**.

τῶν δικαστῶν: είναι ετερόπλευτος ονοματικός προσδιορισμός (γενική υποκειμενική) στο ὄρκω.

- β. Η αντωνυμία **τουτ'(ο)** επεξηγείται με τη δευτερεύουσα (ονοματική) ειδική πρόταση κρίσεως **ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ μέλλει τὴν ψῆφον φέρειν περὶ τῆς ἑαυτοῦ παρρησίας**. Η ειδική πρόταση εισάγεται με τον ειδικό σύνδεσμο **ὅτι** που δηλώνει αντικειμενική κρίση-γνώμη και εκφέρεται με οριστική ενεστῶτα (**μέλλει**) που δηλώνει το πραγματικό.

Διευκρίνιση: Τα θέματα αλλά και οι απαντήσεις έχουν αντληθεί από την τράπεζα θεμάτων για να εξασκηθούν οι μαθητές σε αυτά. Οι προτεινόμενες απαντήσεις στις ερμηνευτικές παρατηρήσεις είναι ενδεικτικές. Αξιοποιούνται κατά κύριο λόγο τα ερμηνευτικά σχόλια του σχολικού βιβλίου, καθώς και οι κειμενικές αναφορές. Έχουν ληφθεί υπόψιν, οι ενδεικτικές απαντήσεις που δίνονται από την τράπεζα θεμάτων και έχουν εμπλουτιστεί, όπου αυτό κρίθηκε απαραίτητο.